

بررسی رابطه ویژگی‌های شخصیتی با گرایش به اعتیاد در دانشجویان غیر معتاد

و معتادان مراجعه‌کننده به مراکز ترک اعتیاد در سال ۹۳-۹۲

سمیه حاجعلی^۱ معصومه بهبودی^۲ فریده دو کانه ای فرد^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۱/۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۲/۲۴

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه ویژگی‌های شخصیتی با گرایش به اعتیاد در دانشجویان غیر معتاد و معتادان مراجعه‌کننده به مراکز ترک اعتیاد در سال ۹۳-۹۲ بود. ۲۰۰ نفر (۱۰۰ نفر دانشجو مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری و ۱۰۰ نفر معتاد مراجعه‌کننده به مراکز ترک اعتیاد) به روش نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای در نمونه دانشجویی و در دسترس در نمونه معتادان انتخاب شدند. شرکت‌کنندگان پرسش‌نامه فرم کوتاه سیاهه پنج‌عاملی (NEO-FFI) را تکمیل کردند. بر اساس یافته‌های حاصل از تحلیل رگرسیون پرسش‌نامه (NEO-FFI) به جز مقیاس برون‌گرایی در سایر مقیاس‌ها تفاوت معنی‌داری با عدم گرایش به اعتیاد مشاهده شد به طوری که در مقیاس‌های نوروپیک، باوجدان بودن و دلپذیر بودن تفاوت معنی‌دار و مثبتی با عدم گرایش به اعتیاد وجود داشت و تنها در مقیاس باز بودن به تجربه تفاوت معنی‌دار و منفی با عدم گرایش به اعتیاد مشاهده شد. همچنین در بررسی آزمون T مستقل میان دو گروه معتادان و غیر معتادان تفاوت معنی‌داری در تمامی مقیاس‌های آزمون (NEO-FFI) مشاهده شد. بدین صورت که افراد معتاد در مقیاس‌های نوروپیک و باز بودن به تجربه نمرات بیشتری از دانشجویان غیر معتاد کسب کردند و در سایر مقیاس‌ها نمرات ایشان کمتر از نمونه غیر معتاد بود.

لذا وجود زمینه‌ها و استعداد ویژه در گرایش به اعتیاد ضروری است و بهتر است اقدامات پیشگیرانه از زمان کودکی و درون نظام خانواده و اجتماع آغاز شود.

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد راهنمایی و مشاوره somaye.hajali@gmail.com

^۲ عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن

^۳ عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن

مسئله مواد مخدر یکی از مسائل مهم و جدی در سطح بین‌الملل است که از جنبه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فیزیولوژیکی و روان‌شناسی نگاه‌های مختلفی را به خود معطوف نموده است.

ایران به دلایل استراتژیک و همسایگی با کشور افغانستان - مهم‌ترین کشور تولیدکننده مواد مخدر - همواره به‌عنوان یکی از قربانیان اصلی مواد مخدر می‌باشد و مصرف مواد مخدر هر ساله جان تعداد زیادی را می‌گیرد و میلیاردها تومان ضرر به کشور وارد می‌کند. به همین دلیل در زمینه مبارزه، پیشگیری و درمان معتادان فعالیت‌های زیادی صورت می‌گیرد. یکی از اقدامات مهم در این زمینه قطعاً شناخت ابعاد مختلف گرایش به مصرف سوء مواد مخدر می‌باشد. بر اساس شناخت درست از ابعاد این مسئله می‌توان اقدامات را به سامان‌تر، هماهنگ‌تر و مفیدتر سازمان‌دهی کرد (آبادینسکی، ۱۹۴۱؛ زکریایی، ۱۳۸۴).

بدیهی است توجه به ابعاد روان‌شناختی در باب گرایش به اعتیاد تاثیر مهمی در پیشگیری از وقوع آن دارد. امید است بهره‌گیری از نتایج این تحقیق بتواند چراغ راهنمایی برای هدایت نوجوانان و جوانان و انجام به‌موقع مداخله‌های درمانی در روند رو به رشد آنها به‌منظور پیشگیری از گرایش این سرمایه‌های ملی و انسانی به‌سوی اعتیاد باشد. در مجموع نتایج پژوهش حاضر هم در زمینه بهداشت روان و پیشگیری و هم در زمینه تعلیم و تربیت کارایی و کاربرد دارد. ضروری است متخصصانی که با معتادین سر و کار دارند یک ارزیابی شخصیتی جامع از آنها به عمل آورند و ویژگی‌های شخصیتی مختل را در هر معتاد شناسایی نمایند و سپس در برنامه درمانی جامع برای فرد معتاد در کنار درمان دارویی به درمان اختلال شخصیت او نیز پردازد. همچنین، مشاوران بهداشت روانی، کارشناسان پیشگیری و روان‌شناسان بایستی به خانواده‌ها آگاهی لازم را در این زمینه بدهند.

مبانی نظری و تجربی پژوهش

اعتیاد یک بیماری مزمن، مسری و پیش‌رونده است که ریشه و زمینه در رشد فرد داشته و در نهایت می‌تواند با تخریب جنبه‌های سه‌گانه فرد (جسم، روح و روان) وی را به کام مرگ بکشاند. از آنجاکه اعتیاد ریشه در رشد و شکل‌گیری شخصیت فرد دارد، درمان آن نیز طولانی‌مدت و چندبعدی (پزشکی، روان‌شناختی و اجتماعی) است (زینالی، وحدت و حامدنیا، ۱۳۸۶).

علی‌رغم تلاش‌های گسترده‌ای که در سطح جهان برای کنترل مواد مخدر صورت گرفته شیوع و مصرف مواد مخدر همچنان رو به افزایش و سن مصرف مواد مخدر رو به کاهش است. علل شیوع اعتیاد پیچیده و متعدد است و بنا به ویژگی جوامع تفاوت‌های قابل‌ملاحظه‌ای دارد. برای اعتیاد دلایل زیادی مطرح گردیده است؛ برخی پژوهش‌گران معتقد هستند که ناراحتی‌های عصبی و روانی، دردهای بدنی، مشکلات جنسی و برخی دیگر، فقر، بی‌سوادی، بیکاری و تجرد را علت اعتیاد دانسته‌اند. دیدگاه‌های جامعه‌شناختی اغلب مصرف مواد را محصول وضعیت‌ها و روابط اجتماعی می‌دانند که باعث ایجاد ناامیدی، ناکامی، محرومیت و احساس عمومی از خودبیگانگی در میان بخش‌های آسیب‌پذیر جمعیت می‌شوند (بیرناکی، ۱۹۸۶).

از زمانی که مواد مخدر به‌عنوان یک مسئله روانی-اجتماعی شناخته شد کوشش جهت تبیین این نکته صورت گرفت که چرا برخی افراد به مواد شیمیایی وابسته می‌شوند درحالی‌که دیگران در عین مصرف به آن وابسته نمی‌شوند (پیکن و تامپسون، ۱۹۸۴؛ زکریایی، ۱۳۸۴). امروزه مصرف مواد مخدر شکل مخاطره‌آمیز و کاملاً پیچیده‌ای به خود گرفته و در عین حال گسترش جهانی یافته است. به طور کلی در جهان مقابله با اعتیاد به سه طریق صورت می‌گیرد:

۱. مبارزه با عرضه مواد مخدر

۲. درمان و باز توانی

۳. پیشگیری در جهت کاهش تقاضا

با وجود اینکه هر یک از این رویکردها به تنهایی ناقص به نظر می‌رسد، هم‌سویی هر سه رویکرد موجب موفقیت بهتر در مقابله با اعتیاد می‌شود، اما رویکرد پیشگیری در جهت کاهش تقاضا از اهمیت بیشتری برخوردار است و اقدام به آن نسبت به دو رویکرد دیگر ضرورت بیشتری دارد؛ چرا که علاج واقعه قبل از وقوع عاقلانه، کم‌هزینه و پر فایده است (اسکندری، ۱۳۷۸).

پژوهش‌های انجام‌شده در خصوص آزمون NEO-FFI

در ۵۰ سال گذشته، تلاش‌های بسیاری در راستای بررسی ارتباط اعتیاد به مواد مخدر و سازه‌های شخصیت انجام‌شده است (صابر، ۱۳۹۰).

طی پژوهش بخشی پو، **علیلو** و ایرانی (۱۳۸۷) که باهدف مقایسه ویژگی‌ها و اختلالات شخصیت و راهبردهای مقابله‌ای معنادان خود معرف در شهر رشت صورت گرفت نمونه ۵۰ نفری معنادان در بررسی توصیفی مقطعی با ۵۰ نفر فرد **بهنجار** مقایسه شدند. پرسش‌نامه NEO-FFI و مقایسه چند محوری بالینی **میلون MCM II** و مقایسه سبک حل مسئله (PSS) ابزار سنجش بودند. داده‌های گردآوری شده با ضریب همبستگی و تحلیل واریانس چند متغیره تحلیل شدند. نهایتاً معنادان در مقایسه با گروه **بهنجار** در بعد شخصیتی روان رنجور خوئی (N) نمره بالاتر در ابعاد شخصیتی دلپذیر بودن (A)، انعطاف‌پذیری (O) و باوجدان بودن (C) نمره پایین‌تری به‌دست آوردند. در بعد شخصیتی برون‌گرایی (E) بین دو گروه تفاوتی دیده نشد.

نتایج پژوهش صابر (۱۳۹۰) نشان داد که بین افراد معتاد و غیر معتاد از لحاظ ویژگی‌های شخصیتی روان رنجور خوئی، برون‌گرایی، توافق‌پذیری و باوجدان بودن تفاوت معنی‌داری وجود دارد، به‌طوری که در عامل روان رنجور خوئی میانگین گروه معتاد به‌طور معنی‌داری بیشتر از گروه غیر معتاد بود و در عوامل برون‌گرایی، توافق‌پذیری و باوجدان بودن میانگین گروه معتاد به‌طور معنی‌داری کمتر از گروه غیر معتاد بود و در عامل انعطاف‌پذیری یا باز بودن به تجربه تفاوت معنی‌داری بین دو گروه مشاهده نشد.

بر اساس یافته‌های پژوهش زارعی و اسدی (۱۳۹۰) افراد معتاد در مقایسه با افراد غیر معتاد در صفت روان‌نژندی در سطح بالاتری قرار داشتند و در صفات توافق‌پذیری، وجدانی بودن از سطح پایین‌تری برخوردار بودند و در خصیصه‌های برون‌گرایی و گشودگی بین دو گروه تفاوت معنی‌داری دیده نشد.

یافته‌های صادق باران اولادی، علی نویدیان و ذبیح‌الله کاوه نارسانی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان بررسی رابطه اعتیاد پذیری با ویژگی‌های شخصیت، هم‌نواپی و جنسیت نشان می‌دهند که: اعتیاد پذیری با ویژگی‌های شخصیتی روان رنجوری رابطه مثبت و معنی‌دار و با ویژگی‌های شخصیتی وجدانی بودن و توافق‌گرایی رابطه منفی معنی‌دار وجود دارد. و بین برون‌گرایی و اعتیاد پذیری رابطه مثبت معنی‌داری وجود دارد. در پژوهش عشرتی فرد (۱۳۹۱) بین گرایش به اعتیاد و ویژگی‌های شخصیتی برون‌گرایی، دلپذیر بودن، روان رنجوری و باوجدان بودن ارتباط معنی‌داری وجود دارد. ولی بین گشودگی و گرایش به اعتیاد ارتباط معنی‌داری مشاهده نشد.

پژوهشی که جان و همکاران (۱۹۹۵) بر اساس مدل پنج عاملی انجام دادند نشان داد که پسران ۱۶-۱۴ ساله مجرم که مرتکب جرمی چون استفاده از مواد روان‌گردان و داروهای غیرمجاز شده بودند، در عوامل شخصیتی توافق‌پذیری، وجدانی بودن و گشودگی نمرات پایین‌تر و در برون‌گرایی نمرات بالاتری نسبت به گروه **بهنجار** کسب کرده بودند.

در بررسی هاوارد (۱۹۹۸) و وندام (۲۰۰۵) روی دانشجویان معتاد مشخص شد که بین وابستگی به مواد مخدر با روان‌نژندی ارتباط مثبت و با گشودگی و وجدانی بودن ارتباط منفی وجود دارد.

مان، وایز، ترینیداد و کوهانسکی (۱۹۹۵) در بررسی ۴۰ نفر از افراد وابسته به مواد نشان دادند که این افراد در مقایسه با گروه **بهنجار**، در بعد روان رنجور خوبی و برون‌گرایی نمرات بالا و در بعد توافق پذیری نمره‌های پایینی به دست آوردند.

با توجه به شیوع روزافزون انواع مواد مخدر جدید و مواردی از مصرف این مواد توسط قشر جوان جامعه ضرورت پرداخت به این مسئله آشکارتر می‌شود. همچنین با تعیین ارتباط بین انواع مواد مصرفی و انواع اختلالات شخصیتی و یا رد آن، می‌توان به دیدگاه جدیدی در زمینه میزان خطر حاصل از هر یک از این موارد در زمینه اختلالات شخصیتی به طور مجزا دست یافت که این نتیجه می‌تواند در تصمیم‌گیری‌های عملیاتی برای مبارزه هدفمند اولویت‌دار با این مواد برای حذف موارد پرخطرتر و همچنین اتخاذ تصمیم مقتضی در خصوص درمان هدفمند اختلالات همراه در رسیدن به اهداف درمانی کمک‌کننده باشند (مولوی و همکاران، ۱۳۸۷).

پژوهش حاضر قصد دارد تا مقایسه‌ای به عمل آورد میان ویژگی‌های شخصیتی افراد معتاد و غیر معتاد به منظور بررسی علل گرایش به اعتیاد. به این منظور دو گروه در نظر گرفته شده‌اند که در دو سوی پیوستاری قرار گرفته‌اند بانام گرایش به اعتیاد. گروه اول دانشجویان غیر معتاد و پویا در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری و دیگر گروه معتادان مراجعه‌کننده به مراکز ترک اعتیاد هستند. این‌گونه به نظر می‌رسد که گروه اول توانسته‌اند موانع و سختی‌های زندگی را از سر گذرانده و یا سرسختانه با آنها بجنگند و در مقابل گروه دوم تسلیم شده‌اند. بنابراین این سؤال مطرح می‌گردد که چه ویژگی‌های خاصی را می‌توان در گروه اول یافت که مانع گرایش آنها به سوی اعتیاد گردیده؟ آیا ویژگی‌های شخصیتی در گرایش افراد به اعتیاد تأثیر دارند؟

روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش از نوع ترکیبی (همبستگی و علی - مقایسه‌ای) است.

جامعه آماری

جامعه آماری: کلیه دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن در نیم سال اول سال تحصیلی ۹۳-۹۲ که با حجم ۷۵۷ نفر مشغول به تحصیل می‌باشند و کلیه معتادان در حال ترک مراجعه‌کننده به مراکز ترک اعتیاد شهر تهران.

نمونه آماری: نمونه‌گیری در نمونه دانشجویان به شیوه نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای و در جامعه آماری معتادان شیوه نمونه‌گیری در دسترس می‌باشد. با توجه به اینکه در روش تحقیق تحلیل رگرسیون چند متغیری حجم نمونه، زیر ۲۰۰ نفر امکان‌پذیر نمی‌باشد (دلاور، ۱۳۹۲). بنابراین حجم نمونه ۲۰۰ نفر تعیین شده است و با توجه به امکان ریزش‌های احتمالی برای هر دسته از نمونه‌ها، تعداد ۱۲۰ نفر از معتادان مراجعه‌کننده به مراکز ترک اعتیاد و ۱۲۰ نفر از دانشجویان غیر معتاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن در نمونه‌گیری قرار گرفتند.

شیوه نمونه‌گیری:

روش نمونه‌گیری (در جامعه دانشجویان غیر معتاد) تصادفی چندمرحله‌ای است. بدین صورت که آمار دانشجویان شاغل به تحصیل در هر یک از گروه‌ها تهیه و سپس به نسبت حجم نمونه در هر دانشکده نمونه‌گیری صورت گرفت.

متغیرها

متغیر پیش‌بین: ویژگی‌های شخصیتی

متغیر ملاک: گرایش به اعتیاد

ابزار پژوهش

فرم کوتاه آزمون NEO - FFI

این آزمون فرم تجدیدنظر شده و کوتاه پرسشنامه شخصیت **نیو** است که برای سنجش پنج عامل شخصیت در افراد بزرگسال تهیه شده است. این آزمون شامل پنج خرده‌مقیاس روان‌نژندی، برون‌گرایی، انعطاف‌پذیری، دلپذیر بودن و باوجدان بودن است. هر یک از این پنج مقیاس دارای دوازده سؤال است که به صورت ۰، ۱، ۲، ۳، ۴، نمره‌گذاری می‌شود و تعدادی از سؤالات عکس نمره‌گذاری می‌شود (حق شناس، ۱۳۸۵).

پایایی و روایی آزمون NEO-FFI:

NEO-FFI به منظور ارائه فرم کوتاهی از **نیو** بلند ساخته شده و به دلیل شهرت آن، بارها توسط محققان مختلف اجرا و پایایی و روایی آن مورد بررسی قرار گرفته است. مک کری و کوستا

(۱۹۸۳) فرم ۶۰ سؤالی ناو را بر روی ۲۰۸ دانشجو به فاصله سه ماه اجرا کردند و ضرایب پایایی ۰/۸۳، ۰/۷۵، ۰/۸۰، ۰/۷۹، ۰/۷۹ را به ترتیب برای عوامل C,A,O,E,N به دست آوردند (گروسی فرشی و صوفیایی، ۱۳۸۵). در پژوهشی که بر روی نمونه TABLSA انجام شد، همبستگی بین این آزمون و فرم بلند آن به ترتیب ۰/۹۲، ۰/۹۰، ۰/۹۱، ۰/۷۷ و ۰/۸۷ برای مقیاس‌های C,A,O,E,N محاسبه شد. ضرایب پایایی با استفاده از آلفای کرون باخ برای این نمونه نیز به ترتیب ۰/۹۲، ۰/۹۰، ۰/۹۵، ۰/۸۵ و ۰/۸۹ به دست آمد. با توجه به هنجار یابی این آزمون در ایران توسط حق شناس (۱۳۸۵) ضریب همبستگی فرم کوتاه با فرم بلند برای مقیاس‌های C,A,O,E,N به ترتیب ۰/۵۷، ۰/۴۷، ۰/۴۷، ۰/۴۶ و ۰/۵۲ بوده است. ضمن این که روش پایایی به روش آلفای کرون باخ به ترتیب ۰/۷۴ و ۰/۶۳، ۰/۵۰، ۰/۵۴، ۰/۶۰ محاسبه شده است (جلیلی، ۱۳۸۶).

ارزیابی روایی هم‌زمان آزمون از نوع همبستگی بین فرم کوتاه (۶۰ سوال) و فرم بلند (۲۴۰ سوال) است که میزان این همبستگی برابر با ثبات هیجانی $r = 0/842$ برون‌گرایی $r = 0/703$ انعطاف‌پذیری $r = 0/711$ مردم‌آمیزی $r = 0/412$ و با وجدان بودن $r = 0/757$ که نشان‌دهنده حد مطلوب روایی این پرسش‌نامه می‌باشد (کاشی‌پزها، ۱۳۸۴). همچنین در پژوهش حق شناس روایی آزمون به وسیله تحلیل عاملی سؤال‌های فرم بلند و بر اساس چرخش عامل‌ها حول پنج عامل اصلی محاسبه شده و سؤالاتی که حداکثر بار عاملی و اعتبار تشخیصی حول یک عامل را داشتند برای فرم کوتاه استخراج شدند (حق شناس، ۱۳۸۵).

شیوه جمع‌آوری اطلاعات:

شیوه جمع‌آوری اطلاعات به این صورت بود که پرسش‌نامه‌ها در اختیار آزمودنی‌های دانشجوی قرار می‌گرفت و پس از ارائه توضیحات در مورد آزمون‌ها ایشان پرسش‌نامه‌ها را تکمیل می‌نمودند. سپس داده‌های ۲۰۰ پاسخ‌دهنده استخراج و در برنامه SPSS پردازش شد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های این پژوهش در قالب آمار استنباطی تنظیم شده است. روش آماری بکار گرفته شده در این پژوهش آزمون پارامتریک "رگرسیون چند متغیره و آزمون T مستقل" است.

بررسی سؤالات پژوهش

۱- سهم هر یک از ویژگی‌های شخصیتی در گرایش به اعتیاد (بر اساس آزمون NEO_FFI چگونه است؟)

جدول ۱ خلاصه نتایج تحلیل رگرسیون

منبع	شاخص آماری	ضریب رگرسیون	خطای معیار	ضریب استاندارد رگرسیون	T	سطح معناداری
مقدار ثابت	۱.۸۶	۰.۲۹۶			۶.۲	۰.۰۰۰
نوروتیک	۰.۰۱	۰.۰۰۴	۰.۱۱۱		۲.۲۳	۰.۰۲۷
باوجدان بودن	۰.۰۱۴	۰.۰۰۳	۰.۲۴۵		۴.۴۵	۰.۰۰۰
باز بودن به تجربه	-۰.۰۲	۰.۰۰۶	-۰.۱۶۶		-۳.۱۵	۰.۰۰۱
برونگرایی	۰.۰۰۴	۰.۰۰۵	۰.۰۳۵		۰.۷۴	۰.۴۷
دلپذیر بودن	۰.۰۴	۰.۰۰۵	۰.۴۹۳		۸.۶	۰.۰۰۰

بین میانگین نمرات خرده آزمون‌های NEO_FFI در دانشجویان غیر معنادار و معنادار چه تفاوتی وجود دارد؟

جدول ۲ بین میانگین نمرات خرده آزمون‌های NEO_FFI

متغیر	میانگین		F لون	P	T	DF	p
	معتاد	غیر معنادار					
نوروتیک	۳۱.۸۵	۲۱.۶۵	۲.۴۵	۰.۱۱۹	۱۰.۱۱	۱۹۸	***۰.۰۰۰
برونگرایی	۲۶.۸۷	۳۱.۷۵	۳.۷۸	۰.۰۹۸	۶.۶۴	۱۹۸	***۰.۰۰۰
باز بودن به تجربه	۳۰.۸۲	۲۷.۳۲	۰.۰۱۲	۰.۹۱۴	۶.۵۵	۱۹۸	***۰.۰۰۰
دلپذیر بودن	۳۱.۱۱	۳۲.۹	۳.۰۹	۰.۱۱۲	۲.۶۴	۱۹۸	***۰.۰۰۰
باوجدان بودن	۲۴.۲۵	۳۳.۲۵	۳.۱۲	۰.۱۰۱	۱۴.۶۹	۱۹۸	***۰.۰۰۰

* ** * معنی داری در سطح احتمال به ترتیب ۰.۰۵ و ۰.۰۱

بحث و نتیجه گیری

روان‌شناسی به بررسی رفتار بشری می‌پردازد و متخصصان بالینی تلاش می‌کنند به درمان رفتارهای کژ کارکردی و غیرعادی بپردازند. برخی نظریات روان‌شناسی درباره مصرف مواد مخدر، مبتنی بر شخصیت است. اعتیاد به مواد مخدر عمدتاً یک اختلال شخصیتی و یکی از انواع سازگاری بی‌ثمر در زندگی است که افراد با گرایش‌های شخصیتی خاص ممکن است تحت شرایط مناسب دست‌یابی و تساهل فرهنگی - اجتماعی، آن را انتخاب کنند. این پژوهش باهدف بررسی رابطه ویژگی‌های شخصیتی با گرایش به اعتیاد در دانشجویان غیر معتاد و معتادان مراجعه‌کننده به مراکز ترک اعتیاد انجام گرفت تا تبیین نماید که چه ویژگی‌های شخصیتی گرایش به اعتیاد را موجب می‌گردد و قصد دارد که به پرسش‌های زیر پاسخ گوید:

• سهم هر یک از ویژگی‌های شخصیتی در گرایش به اعتیاد (بر اساس آزمون NEO_FFI) چگونه است؟

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که بین مؤلفه‌های شخصیتی نوروپیک، باوجدان بودن، باز بودن به تجربه و دلدپذیر بودن با عدم گرایش به اعتیاد ارتباط معناداری وجود دارد. بین این مؤلفه‌ها بجز باز بودن به تجربه، ارتباط مستقیم و معناداری وجود دارد. هر چه میزان نوروپیک بودن، باوجدان بودن و دلدپذیر بودن بالاتر باشد عدم گرایش به اعتیاد نیز افزایش پیدا می‌کند و هرچه میزان باز بودن به تجربه بالاتر باشد عدم گرایش به اعتیاد کاهش می‌یابد. چرا که ارتباط معنادار ولی معکوس با عدم گرایش به اعتیاد دارد. البته بجز نوروپیک بودن سایر ویژگی‌هایی شخصیتی ارتباط معناداری در سطح ۰/۰۱ دارند. و تنها نوروپیک بودن است که ارتباط در سطح ۰/۰۵ با عدم اعتیاد دارد. در ویژگی برون‌گرایی رابطه معنی‌داری با عدم گرایش به اعتیاد مشاهده نشد. بر اساس یافته‌های پژوهش حکیم و موسوی عوامل باوجدان بودن و دلدپذیر بودن عوامل بازدارنده در گرایش به مواد مخدر است که با پژوهش حاضر همسو است و نوروپیک بودن در گرایش به اعتیاد عامل موثری است و در این زمینه با نتایج پژوهش حاضر متفاوت است و عامل برون‌گرایی رابطه معنی‌داری با گرایش به اعتیاد ندارد که با پژوهش حاضر همسو است. نتایج حاصل از پژوهش اولادی و همکاران (۱۳۹۲) بیان می‌کند که اعتیاد‌پذیری با ویژگی‌های شخصیتی روان رنجوری رابطه مثبت و معنی‌دار و با ویژگی‌های شخصیتی وجدانی بودن و توافق‌گرایی رابطه منفی معنی‌دار وجود دارد ($P < 0/1$). و بین برون‌گرایی و اعتیاد‌پذیری رابطه مثبت معنی‌داری وجود دارد ($P < 0/1$). در ویژگی‌های نوروپیک یا روان رنجوری و برون‌گرایی ناهم‌سو با پژوهش حاضر و در ویژگی‌های وجدانی بودن و توافق یا دلدپذیر بودن با این پژوهش همسو است. و همچنین با یافته‌های عشرتی فرد (۱۳۹۱) در خصوص وجود رابطه معنی‌دار میان ویژگی‌های نوروپیک، باوجدان بودن، دلدپذیر بودن با گرایش به اعتیاد همسو است. ولی در ویژگی باز بودن به تجربه ناهمخوان است. باگ و روبرتز (۲۰۰۴) دو عامل عدم وظیفه‌شناسی (باوجدان

بودن) و نوروتیک را دو عامل گرایش به اعتیاد معرفی نمودند که در بعد نوروتیک ناهمخوان با پژوهش حاضر است. در پژوهش‌های هاوارد (۱۹۹۸) و وندام (۲۰۰۵) بین نوروتیک بودن و گرایش به اعتیاد رابطه مثبت معنی‌دار و بین گشودگی به تجربه و وجدانی بودن ارتباط منفی وجود دارد. که به جز ویژگی وجدانی بودن در سایر عوامل با پژوهش حاضر ناهم‌سو است.

باز بودن (گشودگی) به تجربه ویژگی است که اغلب کنجکاوی نسبت به دنیای بیرونی و درونی را در خود جای داده است افرادی که نسبت به دنیای اطراف خود کنجکاو هستند اغلب تجارب مثبت و منفی بیشتری را تجربه می‌کنند اگر چه یک بعد باز بودن به تجربه به جنبه‌های مختلفی چون تفکر واگرا که عاملی در خلاقیت است مربوط می‌شود لیکن انعطاف بی‌مهابا در مواجهه با مسائل جدید امکان گرفتار شدن در دام اعتیاد و سایر مسائل دیگر را رقم خواهد زد. یکی از بارزترین علل گرایش به مصرف مواد مخدر در جوامع صنعتی پیشرفته شکستن عادت ناشی از حیات عادی فردی است که در بستر زمان، صورت تکرار ملال‌آور به خود می‌گیرد (قنبری، ۱۳۷۹). دسته‌ای از افراد نیز برای کنجکاوی و ارزیابی خودشان با تصور اینکه با یک‌بار مصرف معتاد نمی‌شوند و گاهی حتی برای اینکه قدرت خودشان را به دیگران ابراز دارند به مصرف مواد مخدر تن می‌دهند و احتمال معتاد شدن این افراد نیز بسیار است (موسی نژاد، ۱۳۸۱). لیکن با توجه به عدم هم‌خوانی این پژوهش با سایر پژوهش‌های مشابه این عامل تحقیق و مطالعه بیشتری را می‌طلبد.

نوروتیک بودن با توجه به این که این پژوهش در کلان‌شهر تهران صورت گرفته و البته دانشجویانی که با مشغله‌های فکری و کاری فراوان و بعد مسافت برای تحصیل به دانشگاه آزاد رودهن می‌آیند شاید دور از انتظار نباشد که نوروتیک بودن گرایش به اعتیاد را در این پژوهش تأیید نکند چرا که در دنیای امروزی و با رشد تکنولوژی و عدم آگاهی جوانان از مهارت‌های زندگی و مسائل دیگری که جوانان به نوعی با آن رو به رو هستند نوروتیک بودن یعنی مسائلی چون ترس، غم، دستپاچگی و خشم با افراد غیر معتاد نیز هم‌نشین و قرین است و لذا نمی‌توان گفت نوروتیک بودن منجر به اعتیاد می‌شود.

با وجدان بودن با صفاتی همچون کفایت، وظیفه‌شناسی، تلاش برای موفقیت، خویشتن‌داری و احتیاط در تصمیم‌گیری مشخص می‌شود از سوی دیگر شواهد نشان می‌دهد افرادی که نمره کمی در این مقیاس کسب می‌نمایند بسیار لذت‌گرا بوده و علاقه زیادی به امور لذت‌آور دارند (مک کری، کوستا و بوش، ۱۹۸۶). با توجه به این که این ویژگی‌ها به وضوح در افراد معتاد مشاهده می‌شود می‌توان نتیجه گرفت که این ویژگی گرایش به اعتیاد را تقویت می‌نماید.

دلپذیر بودن بعدی از تمایلات بین فردی است فرد دلپذیر اساساً نوع دوست است. او نسبت به دیگران همدردی می کند و مشتاق است که کمک کند و باور دارد که دیگران نیز متقابلاً کمک کننده هستند. در مقابل غیر دلپذیر، ستیزه جو، خود مدار و شکاک نسبت به دیگران بوده و رقابت جو است تا همکاری کننده و پژوهش های متعدد غیر دلپذیر بودن را در گرایش به اعتیاد تأیید نموده اند.

برون گراها جامعه گرا هستند اما توانایی اجتماعی یکی از صفاتی است که حیطة برون گرایی دارای آن است علاوه بر آن دوست داشتن مردم ترجیح گروه های بزرگ و گردهمایی ها با جرأت بودن، و پرحرف بودن نیز از صفات برون گراها است آنها برانگیختگی جنسی و نیز تحریک را دوست دارند و متمایل اند که بشاش باشند. همچنین سرخوش، با انرژی و خوش بین هستند. مقیاس های حیطة E به طور قوی با علاقه به ریسک های بزرگ در مشاغل است (کوستا و مک کری، ۱۹۸۶). در این پژوهش رابطه معنی داری بین ویژگی برون گرایی و گرایش به اعتیاد مشاهده نشد.

• **بین میانگین نمرات خرده آزمون NEO_FFI در دانشجویان غیر معتاد و معتادان چه تفاوتی وجود دارد؟**

طبق نتایج حاصله بین میانگین نمرات خرده آزمون NEO_FFI در دانشجویان غیر معتاد و معتادان تفاوت معنی داری وجود دارد و در مقیاس های **نوروتیک** و **باز بودن** به تجربه نمرات افراد معتاد بیشتر از افراد غیر معتاد است و در سایر مقیاس ها نمره افراد معتاد از دانشجویان غیر معتاد کمتر است.

نتایج پژوهش حاضر در مقایسه با پژوهش بخشی پور رودسری و همکاران (۱۳۷۸) در سه بعد نوروتیک بودن، باوجدان بودن و دلپذیر بودن همسو است و در ابعاد برون گرایی و باز بودن به تجربه ناهمسو است.

همچنین صابر (۱۳۹۰) در تحقیق خود نشان داده است که بین افراد معتاد و غیر معتاد از لحاظ ویژگی های شخصیتی روان رنجور خوئی، برون گرایی، توافق پذیری و باوجدان بودن تفاوت معنی داری وجود دارد، به طوری که در عامل روان رنجور خوئی میانگین گروه معتاد به طور معنی داری بیشتر از گروه غیر معتاد بود و در عوامل برون گرایی، توافق پذیری و باوجدان بودن میانگین گروه معتاد به طور معنی داری کمتر از گروه غیر معتاد بود و در عامل انعطاف پذیری یا باز بودن به تجربه تفاوت معنی داری بین دو گروه مشاهده نشد. که در مقایسه یافته ها این نتیجه حاصل می شود که در ویژگی های توافق پذیری و باوجدان بودن و روان رنجور خوئی هر دو پژوهش همخوان هستند اما در دو ویژگی باز بودن به تجربه و برون گرایی ناهمخوان هستند.

همچنین یافته‌های این پژوهش با یافته‌های پژوهش زارعی و اسدی (۱۳۹۰) بجز برون‌گرایی و گشودگی به تجربه همسو است.

در پژوهشی که جان و همکاران (۱۹۹۵) بر اساس مدل پنج عاملی انجام دادند نشان داد که افراد معتاد در عوامل شخصیتی توافق‌پذیری، وجدانی بودن و گشودگی نمرات پایین‌تر و در برون‌گرایی نمرات بالاتری نسبت به گروه بهنجار کسب کرده بودند. که در دو بعد توافق‌پذیری و باوجدان بودن نتایج پژوهش حاضر را تأیید می‌نماید.

برخی محققین معتقد هستند که افراد روان رنجور بیشتر به سمت مصرف مواد کشیده شده و امکان ابتلای این دسته از افراد نسبت به تیپ شخصیتی مقابلشان یعنی به اثبات‌ها بیشتر است. افرادی که در روان رنجوری نمره بالایی می‌گیرند معمولاً مضطرب، بیمناک و مستعد نگرانی هستند و معمولاً احساس غم تنهایی و طرد می‌کنند، این افراد احتمالاً دارای افکار غیر منطقی می‌باشند و قدرت کمتری در کنترل تکانه‌ها دارند، همچنین این افراد درجه انطباق‌پذیری ضعیف‌تری با دیگران و شرایط فشار روانی نشان می‌دهند. که احتمالاً این ویژگی‌ها در افراد دارای خصیصه روان رنجوری، آنها را مستعد اعتیاد پذیری می‌نماید (اولادی و همکاران، ۱۳۹۱).

همچنین طبق یافته‌های پژوهش حاضر میانگین نمرات افراد معتاد در توافق‌گرایی کمتر از افراد غیر معتاد بود. لوین، کریس و جکسون (۲۰۰۴) نشان دادند در افرادی که از صفت توافق‌پذیری پایینی برخوردارند رفتارهای تکانشی بیشتر، تحریک‌پذیری بالا و ثبات هیجانی کمتری مشاهده می‌شود و نمره پایین در این ویژگی با خودشیفتگی، ضد اجتماعی و اختلال شخصیت پارانوئید همراه است (کوستا و مک کری، ۱۹۹۲). بنابراین گرایش افراد به سمت مصرف مواد بر اساس سطح توافق‌پذیری پایین به خوبی قابل تبیین است.

یافته‌های دیگر پژوهش نشان داد میانگین نمره باوجدان بودن در افراد معتاد کمتر از دانشجویان غیر معتاد است. باوجدان بودن با صفاتی همچون کفایت، وظیفه‌شناسی، تلاش برای موفقیت، خویشتن‌داری و احتیاط در تصمیم‌گیری مشخص می‌شود. کسانی که در این مقیاس نمرات کمتری کسب می‌کنند اغلب در به‌کارگیری اصول اخلاقی زیاد دقیق نبوده و تلاش چندانی برای رسیدن به اهداف خود نشان نمی‌دهند. از سوی دیگر شواهد نشان می‌دهد که این افراد بسیار لذت‌گرا بوده و علاقه زیادی به امور لذت‌آور دارند (مک کری، کوستا و بوش، ۱۹۸۶). به اعتقاد زاکرمن (۱۹۹۴) نمرات پایین در توافقی بودن و وجدانی بودن منجر به شکل‌گیری هیجان‌خواهی تکانشی می‌شود که این ترکیب شخصیتی به طور ویژه، فرد را در معرض ارتکاب رفتارهای پرخطر قرار می‌دهد.

از دیگر یافته‌های این پژوهش نمره **برونگرایی** کمتر افراد معتاد نسبت به افراد غیر معتاد بود. افراد برون-گرا اجتماعی، دوست دار دیگران، فعال و اهل گفتگو هستند. در تبیین این مسئله می‌توان به دیدگاه پروژه (۱۹۹۳) اشاره کرد که معتقد بود غیراجتماعی بودن از رفتارهای خاص معتادین است و این عامل تحمل اطرافیان را برای فرد مشکل ساخته و او را به سوی انزوا می‌کشاند و مطابق رویکرد روانکاوانه کسانی که مشکلات خود را درونی می‌سازند ممکن است از مواد و الکل برای کاهش احساس عدم کفایت و ناامنی خود استفاده کنند.

یافته دیگر پژوهش حاضر گزارش می‌دهد که افراد معتاد نسبت به دانشجویان غیر معتاد به **تجارب جدید** **گشودگی** بیشتری را نشان می‌دهند. افرادی که به تجربیات گشوده هستند از نظریات جدید و ارزش‌های غیرمعارف لذت می‌برند. لذا رو آوردن افراد به اعتیاد به دلیل تمایل آنها به تجربه نمودن مسائل جدید دور از انتظار نیست و همان طور هم که قبلاً گفته شد یکی از علل گرایش به سوءمصرف مواد لذت برخی از افراد از تجارب جدید است.

پیشنهادها

با توجه به یافته‌های پژوهش ،

آموزش مهارت‌های زندگی در سنین پایین به طور مثال در سنین دبستان، جهت نهادینه شدن آن مهارت‌ها در ذهن و روان بچه‌ها.

تدوین برنامه‌های آموزشی - درمانی مناسب به منظور تغییر و اصلاح ویژگی‌های شخصیتی همچنین آموزش شادکامی در زندگی می‌تواند گام موثری در پیشگیری و مهار اعتیاد باشد.

با توجه به شیوع بالای اضطراب و افسردگی در بین جوانان پیشنهاد می‌گردد مطالعات وسیع‌تری در رابطه با همبودی اختلالات روانی و شخصیتی مصرف‌کنندگان مواد صورت گرفته تا با پیشگیری تشخیص و درمان به موقع این اختلالات بتوانیم گام موثری در حل این معضل اجتماعی برداریم.

از آنجاکه خانواده به عنوان زیربنایی‌ترین و اساسی‌ترین بنیان شکل‌دهنده زمینه‌های آماده‌ساز مصرف مواد به شمار می‌رود، اقدامات پیشگیرانه بایستی در چهارچوب آموزش زندگی خانواده، آموزش مهارت‌های زندگی و آموزش شیوه‌های تربیتی پیش از آنکه نوجوان آماده مصرف مواد گردد، آغاز شود.

پدیده‌های اجتماعی بر خلاف پدیده‌های طبیعی از پیچیدگی خاصی برخوردار هستند بنابراین در تبیین آن می‌بایست شبکه‌ای از علل و عوامل را در نظر گرفت. لذا مطالعه پیرامون مسئله اعتیاد، مطالعه‌ای میان رشته‌های مختلف است بدین معنی که برای تبیین آن از دیدگاه‌های مختلف زیست‌شناختی، روان‌شناختی، جامعه‌شناختی و حقوقی باید سود جست.

منابع

- آبادینسکی، ه.، ۱۹۴۱، زکریایی، م. و دیگران، ۱۳۸۴، مواد مخدر، نگاهی اجمالی، انتشارات جامعه و فرهنگ.
- اسکندری، ا.، ۱۳۷۸، اعتیاد و خانواده، راهکارها و توصیه‌های فرهنگی، تهران: مجموعه مقالات چاپ‌شده در سمپوزیوم خانواده و اعتیاد.
- باران اولادی، ص.؛ نویدیان، ع.؛ کاوه نارسانی، ذ.، ۱۳۹۲، مقاله بررسی رابطه اعتیاد پذیری با ویژگی‌های شخصیتی، هم‌نوایی و جنسیت دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی، مجله دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد، دوره ۱۵، شماره ۲.
- برژه، ژ.، ۱۹۹۳، گرگانی، ت.، اعتیاد، شخصیت، تهران: سازمان انتشارات و آموزش و پرورش انقلاب اسلامی.
- بخشی پور رودسری، ع.، ۱۳۸۷، مقایسه ویژگی‌ها و اختلالات شخصیت و راهبردهای مقابله‌ای معتادان خود معرف و گروه معتادان بهنجار، مجله روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران، سال چهاردهم، شماره ۳.
- جلیلی، ص.، ۱۳۸۶، تحلیل خرده مقیاس‌های آزمون *NEO-FFI* بر اساس مدل‌های چند ارزشی، پایان‌نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته سنجش و اندازه‌گیری دانشگاه علامه طباطبایی.
- حکیم، ف.، ۱۳۹۱، مقایسه ویژگی‌های شخصیتی دانشجویان سوء مصرف‌کننده‌ی مواد مخدر با دانشجویان غیر مصرف‌کننده، روان‌شناسی تحولی: روان‌شناسان ایرانی، سال نهم، شماره ۳۴، زمستان ۱۳۹۱.
- حق شناس، ح.، ۱۳۸۵، طرح پنج عاملی ویژگی‌های شخصیت: راهنمای تفسیر و هنجارهای آزمون‌های *NEO-PIR* و *NEO-FFI*، شیراز: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی.
- دلاور، ع.، ۱۳۹۲، روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، تهران: چاپ ۳۹، نشر رشد.

- زارعی، س. ۱۳۹۰، مقایسه ویژگی‌های شخصیتی و سبک‌های مقابله با استرس در نوجوانان معتاد و بهنجار، فصلنامه اعتیاد پژوهی، سوء مصرف مواد، سال پنجم، شماره بیستم.
- زکریایی، م.، ۱۳۸۴، رهایی از اعتیاد، تهران: ستاد مبارزه با مواد مخدر.
- زینالی، ع.؛ وحدت، ر.؛ حامدنی، ص.، ۱۳۸۶، مقاله بررسی زمینه‌های پیش اعتیادی معتادان و مقایسه آن با افراد سالم غیر معتاد. مجله دانش و پژوهش در روان‌شناسی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان): شماره سی و سوم، پاییز ۸۶.
- صابر، ف. ۱۳۹۰، مقایسه ویژگی‌های شخصیتی و سبک‌های حل مسأله در مردان معتاد و غیر معتاد، فصلنامه اعتیاد پژوهی سوء مصرف مواد، سال پنجم، شماره نوزدهم.
- عشرتی فرد، ع.، ۱۳۹۱، دومین همایش سراسری اعتیاد و آسیب‌های روانی و اجتماعی، انجمن علمی دانشجویی روان‌شناسی دانشگاه خوارزمی: فروردین ۱۳۹۱.
- قنبری، م.، ۱۳۷۹، مطالعات مردم‌شناسانه در گرایش به مصرف مواد مخدر، همایش بین‌المللی علمی، کاربردی جنبه‌های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر، تهران.
- کاشی‌پزها، ج. ۱۳۸۴، بررسی رابطه تیپ‌های شخصیتی و شغل در پرسنل هوایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد رودهن.
- گروسی فرشی، ت. ۱۳۸۵، بررسی رابطه بین ابعاد شخصیتی و سلامت عمومی در دانشجویان دانشگاه تبریز، پایان‌نامه جهت دریافت مدرک کارشناسی ارشد در رشته روان‌شناسی، دانشکده روان‌شناسی تبریز.
- موسی نژاد، ع.، ۱۳۸۱، نگاهی به عوامل موثر بر گرایش نسل جوان به مواد مخدر، مجموعه مقالات دومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران، تهران: آگاه.
- مولوی، پ.؛ ۱۳۸۷، مقاله بررسی اختلالات شخصیتی در میان افراد دارای اختلال سوء مصرف مواد مخدر مراجعه‌کننده به مرکز مرجع ترک اعتیاد استان اردبیل در سال ۱۳۸۷، مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اردبیل: دوره نهم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۸۸.

Abstract:

This paper aimed to investigate relation between personality traits with inclination to addiction among addicted students and addicts referring to addiction treatment centers in ۹۳-۱۳۹۲. Through a multiple step random sampling method ۲۰۰ samples (۱۰۰ post graduate students and PH.D and ۱۰۰ addicted referring to addiction treatment centers) were selected. Participants completed short form five- scaled record (NEO-FFI) Based on results from analysis of NEO-FFI, except for being subjected to experience, other scale had significant and positive difference with reluctant to addiction. It was also revealed that between addicted and non-addicted has significant difference in all scales of NEO-FFI test when investigating independent T- test. Addicted people received higher scores than non- addicted students within neurotic and being subjected to experience and in other scales they received lower scores that non- addicted, findings of the research show that personality traits are among determinant factors of inclination to drug abuse .

- Biernacki ,Patrick .1986 pathways from Heroin Addiction. Recovery Without Treatment . Philadelphia : Temple University press.
 - Bogg ,T.,&Roberts , B.W.(2004).Conscientiousness and health –related behaviors :A meta analysis of the leading behavioral contributors to mortality. Psychological bulletin,130(6).
 - Costa P.T , & Mc crae R.R . (1986) cross- sectional studies of personality in psychobgy and Aging .)
- Costa P.T , & Mc crae R.R .(1992).NEO PI –R professional manual .Odessa , FL. :psychological Assessment Resources.
- Howard , O.J. & Howard , K.J.M.(1998).An introduction to five factor model for personality for Human resource professional s.Accessfd June 7th ,1999 at [WWW.centacs .com /quik –pt3.htm](http://WWW.centacs.com/quik-pt3.htm).
 - John , O.P.,Caspi .A .,Robina ,R.W. , Moffitt , T.E.& Stouthamer ,M.(1995) network of the five factor model of personality in adolescent boys.
 - Mc crae R.R, Costa P.T., Bush , C.M.(1986) , Evaluating comprehensiveness hn personality system. Journal of personality ,54.
 - Pickens , Roy W.and Travis Thompson 1984 "Behavioral Treatment of Drug Depsndence" ,edited by john Grabowski,Maxine L.stitzer,and jack E. :National Institute on Drug Abuse
 - Van dam , C., Janssens , J. M. A. M. &De Bruyn , E.E.J.(2005) PEN,Big five juvenile delinquency and criminal recidivism .Journal of personality and individual difference ,29.
 - Zukerman , M.(1994). Biological expressions and biosocial bases on sensation seeking .new York :Cambridge university press.

